

УДК 141.319.8: 340.12

Бредун І. В.

УЯВЛЕННЯ ПРО ДЕРЖАВУ АНГЛІЙСЬКИХ ФІЛОСОФІВ XVII СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ТОМАСА ГОББСА

Гоббс розумів державу як штучне тіло, створене не Богом, а людьми в результаті суспільного договору, коли люди відмовились від частини своєї свободи, яка була безмежною в природному стані людського існування й спричинювала війну всіх проти всіх, на користь держави, зокрема монарха, з метою забезпечення миру і безпеки. Гоббс вважав можливим говорити про колообіг влади під час англійської революції, який закінчився реставрацією монархії, як про властивий для історії.

Ключові слова: держава, влада, свобода, суспільний договір, війна всіх проти всіх.

Гоббс понимал государство как искусственное тело, созданное не Богом, а людьми в результате общественного договора, когда люди отказались от части своей свободы, которая была безграничной в природном состоянии человеческого существования и была причиной войны всех против всех, в пользу государства, в частности монарха, с целью обеспечения мира и безопасности. Гоббс считал возможным говорить о круговороте власти во время английской революции, который закончился реставрацией монархии, как о свойственном для истории.

Ключевые слова: государство, власть, свобода, общественный договор, война всех против всех.

Gobbs considured the state as an artifical body created not by God but by people as a resalt of social agreement, when people refused from part of their freedom which was unltimated in peoples natural state of existence and waging the war off every one against every one in favour of the state especially the monarh with the aim of ensuring peace and safety. Gobbs thought it possible to speak about the circulation of the power during the English Revolution which ended in the Restoration of Monarchy characteristic for history.

The keywords: state, social agreement, freedom, war off every one against every one.

Актуальність теми дослідження. Актуальність і необхідність філософського дослідження поглядів Томаса Гоббса на державу пов'язані насамперед із необхідністю осмислення вітчизняною філософською і правовою думкою перспектив розбудови української державності. Однак важливою умовою успішного розв'язання такого роду державотворчих задач є необхідність аналізу теоретичних підвалин теорії держави. Сучасне українське суспільство, яке перебуває в перехідному (постсоціалістичному) стані, потребує соціально-політичного реформування, яке, у свою чергу, неможливе без глибокого аналізу сучасного стану країни і можливих напрямків її розвитку. Аналіз суспільства і держави, а також влади і свободи у англійських філософів XVII століття і першочергово у Гоббса може бути корисним і

навіть повчальним для сучасної України.

Відомі роботи Томаса Гоббса давно визнані класичними в західній філософії права (можна послатись хоча б на [5] або на [6]). У Харкові питання філософії права розглядали Бачинін [3] і Максимов [4]. Однак у вітчизняній філософській думці твори Гоббса досліджувались явно недостатньо.

Таким чином, актуальність дослідження цієї проблеми зумовлена особливостями сучасної епохи і тими парадигмальними змінами, які відбуваються в сучасній суспільно-політичній думці.

Основна мета і завдання статті. Враховуючи особливості проблеми, що досліджується в нашій статті, предметом аналізу є філософсько-правові проблеми держави в концепції Томаса Гоббса. Потрібно розглянути й систематизувати комплекс проблем, який пов'язаний з осмисленням поглядів англійського філософа.

Також слід зазначити, що у вітчизняній філософській думці ще не усталилася традиція аналізу й осмислення як філософії права Гоббса, так і всієї проблематики державності, влади, революції та свободи взагалі.

Філософські твори Гоббса, у яких дано його вчення про державу, насамперед «Левіафан», належать до таких класичних творів з політичної і правової філософії, як «Держава» і «Закони» Платона, «Політика» Арістотеля, «Про державу» і «Про закони» Ціцерона, «Володар» Макіавеллі, «Політичний трактат» Спінози, «Про дух законів» Монтеск'є, «Про громадський договір» Руссо, «Метафізичні засади вчення про право» Канта, «Основи природного права» Фіхте, «Філософія права» Гегеля тощо.

Найвідомішим твором Гоббса був його «Левіафан». У цьому творі знайшли відображення його філософські уявлення стосовно необхідності виникнення держави. Якщо в «Левіафані» викладені насамперед теоретичні філософські погляди Гоббса на виникнення держави, то в його «Бегемоті» можна прочитати, як він, виходячи зі своїх уявлень, оцінював сучасні йому події англійської революції і, зокрема, реставрації королівської влади в XVII столітті.

Томас Гоббс розумів державу як штучне, а зовсім не природне утворення. І це утворення, як вважав філософ, не існує від природи і не було створене колись Богом. Воно виникає внаслідок людської діяльності.

На відміну від багатьох інших філософів, природний стан людського існування Гоббс не вважав нормальним людським суспільством. На його думку, таке існування повинне було неминуче бути загальною війною всіх проти всіх. Причину такої загальної війни всіх проти всіх Гоббс вбачав в повній і нічим та ніким не обмеженій свободі, яка, на його думку, має бути властивою для первинного людського існування. Наслідком цього в тогочасному стані було те, що можна було б назвати цілковитою анархією.

Гоббс розумів свободу як відсутність спротиву [2]. Якщо в державі свобода громадян обмежена законом, то в «стані природи», тобто там, де, на думку філософа, немає держави, свобода людини не обмежена нічим: кожний може робити, що захоче, і так само кожний має право на всі речі. Наслідком такого стану може бути тільки велике загальне недовір'я і загальний страх людей. Адже пожадливість багатьох

скерована на один і той самий предмет, який може здобути тільки сильніший, що вирішується боротьбою.

Тому, на думку Гоббса, з необхідністю виникає боротьба кожної людини проти всіх інших людей, у якій вони вбивають один одного, і той, хто хоче жити в такому природному стані свободи і права всіх на все, сам собі суперечить, оскільки філософ був переконаний у тому, що кожна людина бажає собі добра. Отже, такий стан існування мусить бути противний усім людям.

Для того щоб уникнути кошмарів такого існування, яке, як вважав Гоббс, було властивим для людей початково, могла бути, на його думку, тільки одна можливість, а саме – відмова від частини своїх прав, насамперед від частини своєї свободи. Ніяких інших можливостей виходу із стану цілковитої анархії первісного людського існування Гоббс не бачив.

Розум наказує людині шукати миру, передумовою якого є те, щоб кожний зрікся свого права «на все», що є причиною загальної війни, і передав його іншій людині або асамблеї людей. Така загальне обмеження людьми своїх прав і свободи, як вважав Гоббс, було основною умовою виникнення держави. Адже держава, на його думку, і виникає внаслідок такої відмови людей від частини своїх прав. Однак наслідки такої часткової втрати свободи людьми, на думку філософа, потрібно оцінювати загалом позитивно, оскільки результатом цього стало досягнення в суспільстві загального миру та безпеки для всіх.

Це явище загальної відмови від частини своєї свободи на користь держави, яка повинна забезпечити загальний мир в суспільстві та безпеку всіх людей, що було описане Гоббсом, отримало назву суспільного договору.

Філософ стверджував, що така передача свого права іншим людям назавжди означає, що той, хто його передає, зобов'язується, що він не буде чинити їй ніякого опору, не буде їй ні в чому перешкоджати, отже, на думку Гобса, йдеться про договір. Філософ був впевнений у тому, що для такого договору немає і не може бути альтернативи, оскільки, коли громадяни не були в цій справі однієї думки, тоді повернулася б назад безконечна громадянська війна і право меча, що є гіршим за будь-яке підданство.

Будучи хоч і непослідовним, але раціоналістом, Гоббс стверджував, що розум наказує людині добровільно зректися необмеженої, але безкорисної свободи, яку людина мала в стані природи. Адже, за словами філософа, той, хто хотів би робити все, що йому заманеться, мусив би через таке саме право інших людей погодитись терпіти все від інших.

Після створення держави кожному з людей залишається лише стільки свободи, скільки йому необхідно для доброго і мирного життя. Адже він вже не мусить боятися інших людей.

На думку Гоббса, в результаті суспільного договору, коли люди відмовились від якоїсь частини своєї свободи, яка була взагалі безмежною в природному стані людського існування і спричинювала, на його думку, загальну війну всіх проти всіх, на користь державної влади, зокрема монарха з метою забезпечення миру та безпеки, і змогло виникнути цивілізоване суспільство.

Однак Гоббс не вважав, що одноразове виникнення держави може гарантувати подальше безпроблемне існування людства. Адже людська природа залишається незмінною, і філософ був упевнений у тому, що люди в будь-який момент можуть повернутись до стану загальної війни всіх проти всіх.

«Бегемот» Гоббса був філософським аналізом одного конкретного прикладу вторгнення «стану природи» в цивілізовану Англію, наслідком якого стала громадянська війна.

Справжньою причиною постійної загрози суспільству з боку природного стану людини є необмежена свобода, яка виводиться з фальшивого її розуміння, яке, на думку філософа, особливо поширене в простому народі, який розуміє свободу як дозвіл робити, що хто забажає [1, с. 184].

Тим часом насправді кожна громадянська свобода може бути тільки обмеженою, оскільки в людському суспільстві однакових індивідів кожне «більше» свободи одного означає «менше» свободи іншого. Тому розгул індивідів, які через вроджені пристрасті, свою пожадливість влади, багатств і почестей безупинно намагаються збільшити свою владу за рахунок слабших, виправдуючи це ідеєю свободи, і які послуговуються для досягнення своєї мети всіма засобами, які вони можуть мати у своєму розпорядженні, є тією загрозою, яка здатна привести світ до катастрофи.

Аналізуючи причини англійської революції XVII століття, Гоббс намагався виявити механізми, які неминуче до неї призвели, для того щоб зробити нас мудрішими наступного разу, хоч висловлював побоювання, що люди ніколи не стануть мудримися, оскільки вони нічого не навчилися [1, с. 238].

Тому, на думку філософа, єдиним засобом запобігти майбутнім революціям є реформа університетів, а також кропітке просвітлення людського розуму з метою встановлення нового суспільного договору, унаслідок якого постане визнаний усіма новий суспільний і політичний суверен.

Вихід із ситуації, що склалася в Англії в середині XVII століття, Гоббс бачив у заснуванні нового порядку, який би ґрунтувався не на якій-небудь ідеології або ж «правді», а тільки на необхідності для громадян домовитися між собою і делегувати остаточні рішення у всіх спірних політичних, суспільних і інших справах, тобто свою суверенність, в руки інстанції, яка б стояла над частковими приватними інтересами та партіями, яка репрезентувала б всіх громадян і якій усі мусили б підкоритися.

Гоббс був прихильником стародавнього філософського вчення про постійний колообіг речей. Він вважав цілком можливим, зокрема, говорити про колообіг влади під час англійської революції, яка дійсно закінчилась реставрацією монархії. Мова йшла про колообіг влади від Карла I до Довгого Парламенту; від Довгого Парламенту до Охвістя; від Охвістя до Олівера Кромвеля; а потім від Річарда Кромвеля назад до Охвістя; від Охвістя до Довгого Парламенту; а від Довгого Парламенту до Карла II [1, с. 238].

Такий хід подій в Англії XVII століття, коли послідовно відбувались спочатку антимонархічна революція, а потім монархічна реставрація, Гоббс не вважав чимось винятковим в історії. Навпаки, подібний хід подій, на думку філософа, може вважатись цілком властивим для всієї людської історії.

Висновки. Таким чином, відомий англійський філософ Томас Гоббс розумів державу як штучний організм, який був створений не Богом, а людьми в результаті суспільного договору, коли люди відмовились від частини своєї свободи. Однак первісний, тобто природний стан суспільства, не ідеалізувався Гоббсом, оскільки означав війну всіх проти всіх. На його переконання, одноразове виникнення держави не може гарантувати подальшого безпроблемного існування людства. Адже людська природа залишається незмінною, і Гоббс був впевнений в тому, що люди в будь-який момент можуть повернутись до стану загальної війни всіх проти всіх.

Цивілізоване суспільство виникає тільки в результаті свідомого обмеження свободи: саме так, на думку Гоббса, з'являється державна влада. Після створення держави кожному з людей залишається лише стільки свободи, скільки йому необхідно для доброго і мирного життя. Англійський філософ стверджував, що саме розум наказує людині добровільно зректися необмеженої, але некорисної свободи, яку людина мала в стані природи.

Аналізуючи причини англійської революції XVII століття, Гоббс намагався виявити механізми, які неминуче до неї призвели. На його думку, єдиним засобом запобігти майбутнім революціям є реформа університетів, а також кропітке просвітлення людського розуму з метою встановлення нового суспільного договору, внаслідок якого постане визнаний усіма новий суспільний і політичний суверен.

Література:

1. Гоббс Т. Бегемот / Т. Гоббс. — К. : Абрис, 1996.
2. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс. — М., 1936.
3. Бачинін В. А. Філософія права / В. А. Бачинін. — К., 2003.
4. Максимов С. И. Правовая реальность / С. И. Максимов. — Х., 2002.
5. Ashcraft R. Ideology and Class in Hobbes' Political Theory / R. Ashcraft // Political Theory. — 1978. — Vol. 6. — № 2. — P. 26—62.
6. Kraynak R. P. Hobbes's Behemoth and the Argument for Absolutism / R. P. Kraynak // The American Political Science Review. — 1982. — Vol. 76. — № 3. — P. 837—847.